

<https://doi.org/10.15407/rksu.42.018>

УДК 642.1:94(477)—055.2

Надія Зелінська, доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри медійних технологій, інформаційної
та книжкової справи Інституту поліграфії та медійних технологій,
Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)
ORCID: 0000-0002-1211-1897

E-mail: nvzelinska@gmail.com

Христина Астапцева, доктор філософії з журналістики,
докторантка кафедри медійних технологій, інформаційної
та книжкової справи Інституту поліграфії та медійних технологій,
Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)
ORCID: 0000-0003-1578-5747

E-mail: krisast@ukr.net

АТРИБУЦІЯ КУЛІНАРНОЇ КНИЖКИ З. КЛИНОВЕЦЬКОЇ «СТРАВИ Й НАПИТКИ НА УКРАЇНІ» (1911, 1913, 1918 рр.) ЯК МЕТОД ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПРОСТОРУ

Мета роботи. Метою статті є наукова атрибуція кулінарної книжки «Страви й напитки на Україні» як першої українськомовної кулінарної праці, виданої на теренах Російської імперії, а також з'ясування її справжнього авторства, уточнення хронології видань та визначення місця в національній культурній спадщині. **Методологія дослідження** ґрунтується на комплексному міждисциплінарному підході, що поєднує текстологічний і лінгвостилістичний аналіз, книгознавче та поліграфічне зіставлення, архівно-бібліографічний метод, а також соціально-історичний і правовий контекстуальний аналіз. Джерельну базу становлять матеріали фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. **Наукова новизна.** Завдяки комплексній атрибуції та науковому переосмисленню книжки «Страви й напитки на

Цитування: Зелінська Н., Астапцева Х. Атрибуція кулінарної книжки З. Клиновецької «Страви й напитки на Україні» (1911, 1913, 1918 рр.) як метод деколонізації бібліографічного простору. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2026. № 3 (42). С. 18—46. <https://doi.org/10.15407/rksu.42.018>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Україні» встановлено, що її автором є мовознавець Віктор Григорович Дубровський, та уточнено хронологію трьох прижиттєвих видань (1911, 1913, 1918). Уперше кулінарну книжку розглянуто як інструмент націоналізації повсякденного життя та деколонізації бібліографічного простору, що актуалізує українську кулінарну традицію як складову національної ідентичності, а також спростовує сучасні спроби імперського привласнення книжки в російському букіністичному та науковому дискурсі. Доводиться, що кулінарний текст може виконувати не лише побутову, а й нормотворчу лексикографічну функцію, слугуючи інструментом українізації повсякденного життя та націоналізації побуту. **Висновки.** Завдяки атрибуції кулінарної книжки «Страви й напитки на Україні» уточнено й науково обґрунтовано ключові факти, пов'язані з історією її створення, видання та побутування в культурі. На підставі текстологічного та лінгвостилістичного аналізу, залучення архівно-бібліографічних джерел, історико-правового тлумачення та порівняння матеріальних ознак примірників виявлено справжнього автора книжки — Віктора Григоровича Дубровського. Проведене дослідження дає підстави вважати «Страви й напитки на Україні» не просто першою модерною українськомовною кулінарною книжкою на теренах підросійської України — це цілісний національно-культурний проект, реальний доказ тяглості української культурної традиції і відмови прийняти колоніальні наративи, що в сучасних умовах допомагає протистояти спробам імперського привласнення українських культурних здобутків. У практичному сенсі атрибуція авторства та уточнення хронології видання забезпечує його коректне бібліографічне представлення в науковому й антикварному обігу.

Ключові слова: Віктор Дубровський, З. Клиновецька, українська кулінарна книжка, «Страви й напитки на Україні», наукова атрибуція видань, історія видавничої справи, бібліографія, деколонізація культурної спадщини.

Проблематика української кулінарної літератури як джерела дослідження гастрономічної культури, побуту та ідентичності українців активно розробляється у вітчизняній гуманітаристиці останніх десятиліть. Водночас дослідницька увага зосереджена переважно на західноукраїнському регіоні — Галичині, Буковині, частково Закарпатті — тоді як видавничі ініціативи Наддніпрянщини в цій сфері залишаються майже недослідженими. Особливо це стосується українськомовних кулінарних видань початку ХХ ст., серед яких книжка З. Клиновецької «Страви й напитки на Україні» посідає особливе місце як перше надруковане українською видання на теренах Російської імперії.

Традиційно вважається, що вперше цей кулінарний збірник був опублікований у Києві 1913 р. Водночас декілька фактів текстуального, юридичного та бібліографічного характеру засвідчують інше: насамперед, перше видання книжки з'явилося в 1911 р., крім того, під псевдонімом З. Клиновецька виступав Віктор Григорович Дубровський (1876 — після 1943 р.) — український лексикограф, редактор і перекладач, репресований радянською владою.

Актуальність теми дослідження. Встановлення справжнього авторства і точного року першого видання має не лише біографічне, а й історико-культурне значення. Відкриття авторства Віктора Дубровського дає змогу переосмислити місце цієї книжки в контексті українського мовного

відродження початку ХХ ст., а також розширює уявлення про ранні форми національного самовираження у видавничій практиці. Загалом сучасна наука має значний доробок у вивченні кулінарного тексту як етнокультурного феномену, проте системний аналіз української кулінарної книги як виду друкованої продукції практично не проводився. Недостатньо досліджені її поліграфічне оформлення, мовні особливості рецептурного жанру, типи авторства, редакційна підготовка та читацька рецепція. Саме тому звернення до таких ранніх видань, як «Страви й напитки на Україні», заповнює істотну прогалину у вітчизняному книгознавстві, сприяючи переосмисленню географії та соціального контексту становлення української кулінарної літератури.

Метою статті є точна атрибуція першого видання кулінарної книжки З. Клиновецької «Страви й напитки на Україні» (1911) [26] та аналіз її значення для збереження української національної культурної спадщини, правильності наведення бібліографічного опису та водночас визначення вартості збережених примірників на ринку антикварних видань.

Методологія дослідження базується на комплексному підході, який охоплює:

- текстуальний аналіз (зіставлення лексики, стилістичних особливостей і редакторських прийомів книжки з іншими текстами В.Г. Дубровського);
- архівно-бібліографічний метод (виявлення ранніх бібліографічних описів 1911 р. і зіставлення їх із відомими каталогами);
- правовий контекстуальний аналіз (інтерпретація цитати з «Положення про авторське право» в передмові книжки);
- соціально-історичний підхід (розгляд цензурних ризиків і причин використання псевдоніма).

Аналіз досліджень і публікацій. Книжка З. Клиновецької «Страви й напитки на Україні» (Київ—Львів, 1911) є унікальним виданням, що органічно поєднало науково-етнографічну точність із практичним кулінарним досвідом. Вона стала першим систематизованим збірником українських рецептів — понад тисячу страв, напоїв та способів їх приготування — і водночас узагальнила попередні етнографічні та побутові спостереження дослідників українського народного життя в ХІХ — на початку ХХ ст. Витоки вивчення української народної кухні сягають середини ХІХ ст., коли у працях етнографічного й історичного спрямування почали фіксувати кулінарні особливості побуту різних верств населення.

Одним із перших таких досліджень була праця Миколи Маркевича «Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян» (1860) [36], що започаткувала описову традицію вивчення народної поживи в контексті звичаїв і свят. Її матеріали згодом увійшли до п'ятого тому «Истории Малороссии» (1864) [35], що перетворило розвідку на важливе джерело для етнології та історії побуту. Подальший розвиток цієї лінії простежується у працях Ми-

хайла Левченка, який систематизував регіональні особливості житла й харчування українців («Несколько данных о жилищах и пище южноруссов», 1874) [33], а також у «Трудах» етнографічно-статистичної експедиції Павла Чубинського (1872—1878), де у сьомому томі («Евреи. Поляки. Племена малорусского происхождения. Малоруссы [статистика, сельский быт, язык]», 1872) [56] подано цінні описи побуту, традиційних страв і харчових звичаїв різних районів Правобережної України.

Ці дослідження продовжив Хведір Вовк (Ф. Волков), один з авторів фундаментальної праці «Украинский народ в его прошлом и настоящем» (т. 2, 1916) [6], **який уперше здійснив спробу типологічного аналізу народної їжі як етнографічного феномену**. Суттєвий внесок у формування емпіричної бази зробили також статті Володимира Гнатюка («Народна пожива і спосіб її приправи», 1899) [7] та **Миколи Сумцова («Хлеб в обрядах и песнях», 1885; «Культурные переживания», 1889) [47, 46]**, які наголошували на символічному змісті страв у календарно-обрядовій культурі.

Таким чином, до моменту виходу книжки З. Клиновецької в 1911 р. українська кулінарна етнографія вже мала достатню джерельну основу, однак саме українською мовою на теренах підросійської України не було жодного узагальненого кулінарного видання, яке би поєднувало народознавчий матеріал із практичними порадами для тогочасного читача.

Паралельно в Галичині розвиток кулінарної літератури почався з перекладних і власних видань польською та українською мовами. Уже 1868 р. у Львові вийшла книжка Емілії Левицької (з Длужанських) «Руская пекарка» [32], її друге видання з'явилося 1909 р. Поряд із цим відомий переклад польської книги «Kucharka polska» (1869) під назвою «Кухарка руска» (1894) [31], здійснений «на бажання пань руских» Фльорентиною і Вандою. Ці видання стали першими друкованими кулінарними джерелами, якими користувалися українські господині Галичини. Обидва видання надруковані язичієм. А от першою власне українськомовною кухарською книжкою Галичини став бестселер Леонтини Лучаківської «Домашня кухня. Як варити і печи» (1910) [34], перевиданий у 1912 р. Фактично поява перших кулінарних видань українською мовою в Галичині та в підросійській Україні майже збіглася в часі. Тобто традиція підготовки кулінарної літератури розвивалася в різних куточках України синхронно. Утім, аналіз змісту двох книжок — «Домашня кухня. Як варити і печи» (1910) та «Страви й напитки на Україні» (1911) — демонструє їхню абсолютну несхожість у поданих кулінарних приписах: перша орієнтована на західноєвропейську кухню, друга — на давню українську кулінарну традицію доби Гетьманщини. Згодом, у міжвоєнний період, з піднесенням видавничої активності в Галичині праці О. Заклинської [15], О. Франко [54], О. Кисілевської [18], С. Винницької [5], М. Горбачевої [10], П. Слюзарівни [44] та інших започаткували традицію української жіночої кулінарної книги як елемента національної самоідентифікації.

Видання З. Клиновецької стало якісно новим етапом у розвитку вітчизняної кулінарно-етнографічної традиції: це була перша, сперта на польові записи, етнографічні розвідки попередників і матеріали з різних регіонів України, систематизована кулінарна енциклопедія, що включала рецепти як селянської, так і шляхетської та козацької кухні, подавала не лише описи страв, а й точне дозування, пропорції та технологічні рекомендації. Вона продовжила лінію етнографічних описів, започатковану Маркевичем, Чубинським і Вовком, але перевела її у практичну площину — ставши першою модерною кухарською книжкою українською мовою. Як засвідчує пізніше перевидання з післямовою Л. Артюх [27], ця праця є водночас етнографічним документом, філологічним джерелом і пам'яткою української гастрономічної культури початку ХХ ст.

Наступний етап осмислення української кухні припадає на другу половину ХХ — початок ХХІ ст., коли увага дослідників зміщується від описів до аналітики. Так, Т. Гонтар [8; 9], В. Борисенко [2], С. Яценко [57] окреслили етнографічні межі вивчення народної їжі як маркера побутової культури, з урахуванням регіональних відмінностей і соціальних чинників. У працях О. Казакевич (2020) [17] та О. Сокирка (2023) [45] гастрономічна культура розглядається як віддзеркалення соціально-історичних процесів, модернізаційних тенденцій і контактів культур, зокрема в рецептурних рукописах козацької доби, що є попередниками друкованих кулінарних видань.

Вагомий внесок у становлення наукового дискурсу кулінарної літератури зробили О. Брайченко [3; 4], М. Мовна [37] та Т. Бакіна [1], які аналізують її жанрові, соціокультурні та націєтворчі функції. Зокрема, О. Брайченко дослідила кулінарні книжки початку ХХ ст. як джерело реконструкції гастрономічної культури українців, а також трансформацію харчових практик українців у діаспорі. У працях М. Мовної представлені галицькі кулінарні книжки міжвоєнного періоду як маркери культурної ідентичності та видавничої активності українських жінок. Бачення літературної кулінаристики як феномену формування смаків і побутових кодів узагальнила Т. Бакіна.

Окремий, лінгвістичний, вимір кулінарного тексту розроблено у працях В. Кузєбної і Л. Гречухи (2016) [29], О. Остроушко (2019) [40]: тут рецепти розглядаються як лінгвовізуальні й семіотичні тексти, що фіксують соціальні та часові коди традиції. Такі підходи важливі для виявлення індивідуального стилю й авторських маркерів у кулінарних збірниках початку ХХ ст., зокрема у процесі атрибуції тексту «Страв й напיתків на Україні».

Джерельна база дослідження охоплює насамперед первинні друковані матеріали і бібліографічні покажчики. Ключовими документальними свідченнями є записи в «Книжной летописи Главного управления по делам печати», де зафіксовано надходження книжки Кли[м]овецької, З. Страви й напיתки на Україні (Київ—Львів, 1911) накладом 5000 примірників [28,

с. 30], а також архів газети «Рада» [42]. Важливі підтвердження подають бібліографічні ресурси — покажчик Д. Зеленіна (1913) [16, с. 330], де книжка Клиновецької значиться під роком 1911, а також «Україномовна книга у фондах НБУВ. 1798—1923» (2003) [50]. Рекламні згадки в газеті «Рада» 1913 [43] та «Нова Рада» 1918 р. [39] та в журналі «Книгарь» 1918 р. [48; 49] уточнюють відомості про повторні (1913, 1918) видання.

Другу групу джерел складають репринтні та коментовані перевидання, зокрема видання 1991 р. з післямовою Л. Артюх, що стало основою сучасного академічного обігу книжки [27, с. 172]. Водночас новітні дослідження та архівні розвідки дають змогу уточнити рік першого видання (1911) та висунути гіпотезу про авторство Віктора Дубровського, на що вказують як бібліографічні збіги, так і свідчення в еміграційному словнику Н. Чапленко [55], де Дубровського названо упорядником книжки, але з неправильним зазначенням імені.

Сучасна гуманітаристика розглядає українську кухню як феномен соціокультурної пам'яті та маркер національної ідентичності. Концептуальні основи цього підходу закладено у працях О. Плюти [41], В. Борисенко [2] та В. Кузіна [30], де гастрономічна культура трактується як спосіб трансляції цінностей, уявлень і моделей поведінки, а кулінарна книга — як джерело колективної пам'яті. Такий підхід можна застосувати і до оцінки «Страв й напитків на Україні», осмислюючи це видання не лише як етнографічний збірник рецептів, а й як текст культурного самовираження української інтелігенції доби національного відродження.

Отже, джерельна база дослідження є комплексною й багатовимірною. Водночас можна констатувати, що на сьогодні немає спеціальних праць, що розглядають «Страви й напитки на Україні» З. Клиновецької [В. Дубровського] як видавничий, авторський і культурний феномен. А між тим, саме ця книжка, підсумовуючи доробок етнографічних студій XIX ст., заклала підвалини модерної української кулінарної літератури і стала важливим джерелом не лише для етнології, а й для історії культури, соціології побуту, лексикографії, видавничої справи та гендерних студій.

Водночас встановлення справжнього авторства Віктора Дубровського відкриває нову сторінку в історіографії, що поєднує етнологічний, видавничий і правовий аспекти. Відновлення істини щодо хронології та авторства видання 1911 р. має не просто бібліографічне, а культурно-національне значення: воно повертає ім'я справжнього творця першої модерної української кулінарної книжки.

Виклад основного матеріалу. Всебічне дослідження кулінарного видання «Страви й напитки на Україні», унікального для свого часу, у контексті загальнокультурних та націєтворчих процесів початку XX ст. дає сьогодні всі підстави для перегляду його нинішньої атрибуції та визначення належного місця в чинній типологічній системі.

Обґрунтування атрибуції авторства та датування книжки. Авторство книжки «Страви й напитки на Україні», виданої під псевдонімом З. Клиновецька, навіть у науковому обігу досі залишається спірним. В усіх науково-популярних та публіцистичних джерелах авторкою називають З. Клиновецьку, датою першого видання — 1913 рік. Проте комплексна текстологічна, лінгвостилістична та матеріально-книгознавча експертиза свідчить про інше: автором книжки є Віктор Григорович Дубровський (1876 — після 1943 р.), відомий український лексикограф, редактор і перекладач.

Неправильна атрибуція книжки З. Клиновецької «Страви й напитки на Україні» виникла з кількох причин. Насамперед у праці Наталії Чапленко «Українські назви з куховарства й харчування» (1980) помилково зазначено: «На Україні в 20-х роках ХХ ст. була видана українською мовою книжка “Страви й напитки на Україні” Клиновецької, хоч автором її був **Борис Дубровський** (виокремлено нами. — *Авт.*), який зібрав і видав куховарські приписи своєї тещі, як мене поінформувала Ізидора Борисова...» [55, с. 117].

У цьому випадку помилка могла виникнути через неточне передання інформації від Ізидори Борисової — наймолодшої доньки Ольги Петрівни Косач (Олени Пчілки). Сама ж Олена Пчілка разом з Євгеном Чикаленком допомагала Віктору Дубровському в редагуванні другого видання «Українсько-російського словника» 1914 р., про що згадано в передмові¹. І воєвчевидь Ізидора Борисова через матір точно знала Віктора Дубровського та його видавничо-кулінарний проєкт «Страви й напитки на Україні», який на той момент уже мав друге перевидання, тож помилки в імені автора — «Борис» замість «Віктор» — швидше за все припустилася Н. Чапленко. Вона ж і неправильно датувала видання, вказуючи «20-ті роки», хоча воно вийшло в 1911 р.

Інша помилка закріпилася в репринтному виданні 1991 р.: тут авторка післямови Лідія Артюх зазначає: «Книга З. Клиновецької “Страви й напитки на Україні” (Київ—Львів, 1913)... є першою справжньою кулінарною книгою на Україні...» [27, с. 172]. Але фактично репринт виконано з книжки 1911 р., адже на титульному аркуші не зазначено порядковості видання (напевно, на той момент автор ще не думав про перевидання), а дата 1913 р. — відповідає другому виданню (що і зазначено на титулі). Саме ця обставина спричинила поширення хибної дати в наукових, публіцистичних джерелах та на аукціонах.

Акцентуємо також на коректному відображенні назви досліджуваного видання в наукових і публіцистичних джерелах. Через відмінності між оформленням обкладинки та титульної сторінки в літературі й аукціонних описах усталася подвійна практика передання назви — зі сполучником і

¹ «При нагоді автор вважає за приємний обов’язок висловити щиру подяку високоповажним пп. Олені Пчілці (О. Косач) і Є. Чикаленкові, що своїми перекладами багатьох незрозумілих слів сприяли поліпшенню видання» [44, с. 1].

або зі сполучником *й*. Водночас уживання форми «Страви й напитки на Україні» — зі сполучником *й* — є бібліографічно вмотивованим і відповідає чинним принципам опису (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006), згідно з якими головним джерелом інформації для зони назви та відомостей про відповідальність є титульний аркуш, а не обкладинка чи інші елементи оформлення.

Отже, для наукового обігу, каталогізації, бібліографічних покажчиків і подальших досліджень стандартизованою та атрибутивно достовірною слід уважати форму «Страви й напитки на Україні».

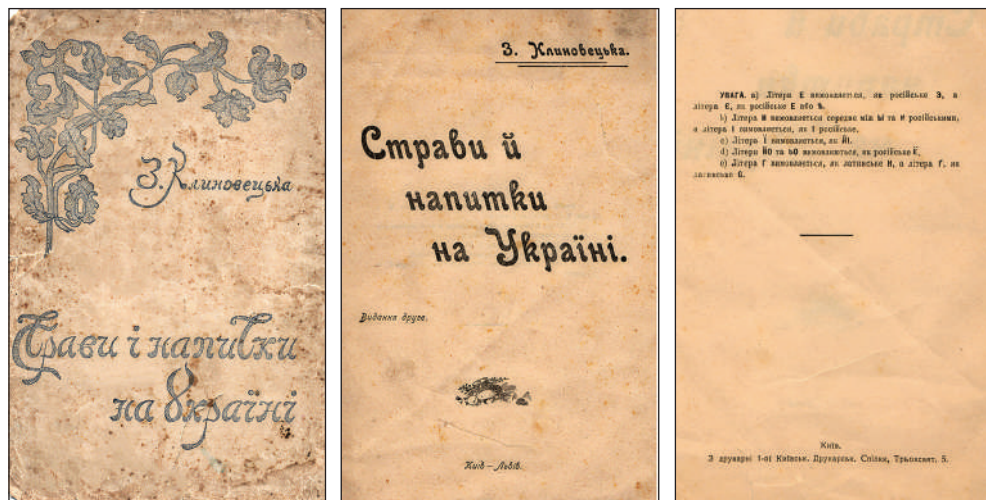
Для належного атрибутування авторства застосовано порівняльний аналіз другого видання «Страв й питків на Україні» (1913) [25] з посібником Віктора Дубровського «Московсько-українська фразеологія» (1917) [14].

Книжка З. Клиновецької була надрукована у Друкарні 1-ї Київської Друкарської Спілки (вул. Трьохсвятительська, 5) — у тій самій друкарні, що й «Українсько-російський словник» Дубровського (1909) [12] та «Московсько-українська фразеологія» (1917), знаменитий посібник мовознавця, — що свідчить про пряму видавничу тяглість: той самий видавець, та сама друкарня, той самий метранпаж і, фактично, одна школа ручного складання. Характерна для цих видань ручна верстка простежується у всьому: широкі зовнішні береги, «плаваючий» рядок авторського прізвища, легкі зміщення рядків, подібний інтерліньяж і кегль.

Титульні аркуші обох видань мають ідентичне оформлення. По-перше, використано однакову акцентну гарнітуру шрифту — антикву зі зворотним курсивним накресленням, характерну для українського модерну початку ХХ ст. Шрифтовий стиль повністю збігається: округлення літер, форма «к», загальний декоративний ритм — це різновиди однієї й тієї самої гарнітури. Назви в обох книжках подано великим кеглем, чітко по центру; ім'я автора або упорядника — у верхній правій частині титулу, в однаковому композиційному розташуванні, складено напівжирним курсивом.

Під назвою в обох виданнях розташовано видавничу марку, виконану в тій самій техніці дрібної графічної гравюри: у виданні 1913 р. — це мініатюрна гравюра з коропом / рослинним мотивом; у виданні 1917 р. — стилізована антична капітель.

На звороті титульних аркушів обох видань подано однаковий за структурою блок фонетичних приміток «Увага» / «Абетка» з поясненням читання українських літер. Верстка, розмітка та зміст подання ідентичні: підпункти а), б), в), г), ґ); та сама нумерація; схожий шрифт; абсолютно однако-ве компонування. У кулінарній книжці є ті ж самі фонетичні пояснення, що й у «Московсько-українській фразеології» (1917): «Увага. а) Літера Е вимовляється, як російське Э, а літера Є, як російське Е або ѐ... е) Літера Г вимовляється, як латинське H, а літера Ґ, як латинське G» [зворот титулу]. Таке уточнення могло бути зроблене лише мовознавцем-лексикографом, а не аматоркою-упорядницею кулінарних рецептів. Це — авторський

Іл. 1. Обкладинка, титульний аркуш та зворот титульного аркуша другого видання книжки «Страви й напитки на Україні» (1913)

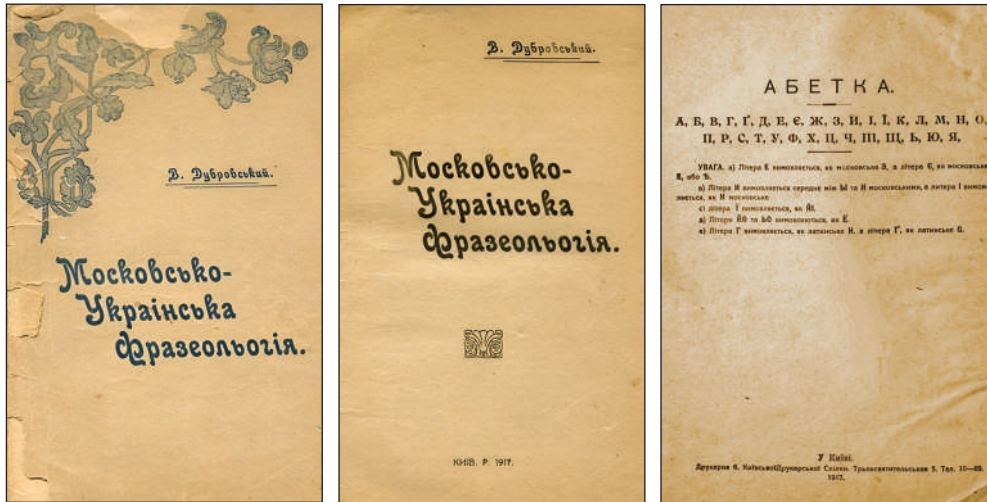
прийом Віктора Дубровського, цілком нетиповий для кулінарного жанру, але обов'язковий для словникових праць лексикографа.

Найпереконливішим є порівняння обкладинок. Обидва видання — 1913 (Іл. 1) і 1917 р. (Іл. 2) — оздоблені однаковим рослинним орнаментом у верхньому лівому куті, що спускається донизу. Це не випадковий декоративний елемент, а фактично авторський орнаментальний «знак» Дубровського. Стиль повністю збігається: лінійна графіка, характерна манера контурування, стилізація під український рослинний мотив, однаковий тип друку (кліше + лінійна графіка), однакова фактура паперу (тонкий газетний картон), подібна техніка нанесення рамки та декоративної гілки. І навіть рукописний шрифт на обкладинках має майже однакову конфігурацію та пластичну форму літер. Масового використання такого орнаменту в київських друкарнях не зафіксовано, тож його повторюваність в обох виданнях виступає ключовим доказом редакторської й художньої тягlostі.

Передмови до «Московсько-української фразеології» [25, с. 5—6] і «Страв й напитоків на Україні» [14, с. 2] мають практично тотожну композицію та ідейну мотивацію. В обох текстах автор:

- починає з твердження про національне відродження та необхідність націоналізації побуту;
- підкреслює роль мови як «підвалини нашого життя»;
- апелює до «інтелігенції, що мислить по-московському» і потребує очищення мовної культури².

² Для порівняння: (1) «Україна певною ходою простує до власного державного життя. Націоналізація цього життя стоїть на черзі дня... мова — це ж підвалина нашо-

Ил. 2. Обкладинка, титульний аркуш та зворот титульного аркуша видання «Московсько-українська фразеологія» (1917)

Обидві передмови побудовані як публіцистичний маніфест культурної самоідентифікації і, у другому випадку, зовсім не є діловим вступом до кулінарного збірника: це риторика філолога, який мислить у категоріях національного руху, — типова для Дубровського, але зовсім не характерна для жінки-упорядниці кулінарних рецептів початку ХХ ст.

Одним із найпереконливіших свідчень авторства Дубровського є лексикографічна організація тексту «Страв й напипків на Україні»: рецепти подані не просто як побутові інструкції, а як систематизований мовний матеріал, укладений за принципами перекладного словника. У більшості рецептів використано такий прийом: наводиться сучасний термін і паралельно — питомий український відповідник, часто маловживаний або діалектний. Наприклад: облупити → очистити від шкури; муштарда → гірчиця; соковик → сироп; дорш → навага; пора → прас; сметанка → ріденькі вершки; кендюх → свинячий шлунок; хвехвер → перець; солуква → вальдшнеп; полежань → вівчарик, баранець; бажант → хвазан; глягі → хляки; бармувати → збирати шум; чепелик → гострий ніжик; обаринки → бублики; золотник карука → риб'ячий глей; нецки → ночви; теганька → горщик, ширший угорі.

Таке розташування матеріалу є типовим для Дубровського, який у своїх лексикографічних працях послідовно прагнув унормувати побутову лексику. Так, у «Московсько-українській фразеології» він уживає ідентичний принцип двокомпонентного подання: спершу — поширений відповідник, далі — запропонована українська форма (молоко парное → молоко з-під

го життя» [45, с. 5—6] і (2) «Про потребу цієї книги не доводиться багато говорити... одно з завдань українців нашого часу єсть націоналізування свого життя...» [46, с. 2].

28 корови; кухонная печь → вариста піч; маринованные грибы, сливы, вишни → межені гриби, сливи, вишні межені).

Ця своєрідна термінологічна переключка «видає» одну лексикографічну руку, яка одночасно працює і над унормуванням побутової лексики, і над її практичним закріпленням у кулінарному тексті. По суті, лексикографічна структура кулінарного тексту «Клиновецької» відтворює робочі прийоми укладання перекладного словника. А отже, можна говорити про Дубровського не лише як про ймовірного редактора — радше як про безпосереднього автора концепції та мовного наповнення книжки, який використав кулінарний жанр для популяризації національної термінології побуту.

Ще одним важливим доказом того, що автором книжки «Страви й напитки на Україні» є не міфічна «домогосподарка З. Клиновецька», а лексикограф, мовознавець і редактор наукової мови Віктор Дубровський, є факт системного використання в ній рецептурного матеріалу з праці історика-етнографа Миколи Маркевича «Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян» [36], але вже в перекладі нормативною українською мовою з уживанням питомої кулінарної термінології. Причому рецепти перекладені професійно, із глибоким розумінням лексики, морфології та синтаксису живої народної мови. Саме якість перекладу — точність, природність і системність українських відповідників — дає підстави стверджувати, що над текстом працював досвідчений лексикограф, знавець мовної норми, яким і був Віктор Дубровський, упорядник «Українсько-російського словника» [12].

Для порівняння:

Микола Маркевич, 1860

Віктор Дубровський, 1911

Пашкеты въ кахляхъ: «...за неимѣніемъ паштетныхъ формъ, зажиточные крестьяне готовятъ это блюдо въ кахляхъ» *Пашкети в кахлях:* «Не маючи пашкетних форм, українські заможні селяне готують цю страву в кахлях»

Затирка: «Взять пшеничной муки сколько нужно, замѣсить тѣсто очень круто, срубить его мѣлко, катать кусочки въ ру-кахъ въ форму шариковъ...» *Затірка:* «Взять борошна зо дві пригоршні, води і трошки соли. Терти рукою поки не пороблються галушечки»

Пундыкъ скоромный: «...поджарить луку съ олѣєю, перекладывать на каждый коржикъ этого луку, а на лукъ коржикъ...» *Пундик скоромний:* «...підсмажить цибулі з олією, на кожний коржик накладати цибулі, а на цибулю коржик»

Соломаха: «Взять гречишнаго прѣснаго тѣста, разболтать довольно жидко; вскипятить воды въ горшкѣ, посолить ее, запустить тѣсто въ воду во время кипѣнія...» *Соломаха:* «Взять гречаного прісного тіста, розколоти досить рідко. Зробить окріп, посолить його, кинуть тісто в окріп»

Микола Маркевич, 1860

Віктор Дубровський, 1911

Таратута: «Взять свѣжихъ буряковъ, очиститъ, изрѣзати въ кружки и варить...»

Таратута: «Узять свіжих буряків, по-чиститъ, порізати на кружалки і варить»

Гарбузы вареные: «...когда готово немного соли, маку или сѣмени коноплянаго; а если не постъ такъ вмѣсто маку и сѣмени, — молоко, масло и яйцы»

Гарбуз варений: Скоро буде готове — трохи соли, маку або конопляного сім'я. Коли не піст — молоко, масло, крашанки»

Таранъ съ медомъ: «Сварить таранъ въ водѣ, очиститъ, изрѣзати въ куски, обвалять въ муку...»

Тараня з медом: «Зварить тараню у воді, обчистити, порізати на шматки, викачати у борошні»

Таким чином, мовно-лексикографічна реконструкція рецептурного корпусу Маркевича в українській редакції «Страв й напипків на Україні» є переконливим аргументом на користь авторства Віктора Дубровського. Саме він, лінгвіст і перекладач, міг виконати цю роботу на високому філологічному рівні, поєднавши етнографічний матеріал із завданням унормування української побутової лексики.

Обґрунтування вибору псевдоніма. На титульному аркуші першого видання «Страв й напипків на Україні» міститься покликання на «Положення про авторське право» від 20 березня (марта) 1911 р., а в передмові подано пряме цитування статті 33 цього закону: «Право перекладу лишається за впорядчицею на підставі статті 33-ої закону 20 березня (марта) 1911 року» [26, с. 2]. Ця норма регламентувала термін виключного права автора на переклад (10 років від моменту публікації) і могла бути процитована лише особою, обізнаною із чинним законодавством у сфері видавничої справи.

Знадобилося понад 13 років, щоб закон було ухвалено 20.03.1911 р. Він називався «Положення про авторське право» і, за загальною оцінкою вчених, вважався досягненням російської юриспруденції. При його розробці взірцем слугували німецькі закони 1901 та 1907 рр., а також Бернська конвенція в берлінській редакції 1908 р., тобто в основу закону було покладено новітню західноєвропейську доктрину авторського права. У законі закріплювалася теорія виключних авторських прав (хоча єдиної позиції щодо природи авторських прав у тогочасній науці ще не було), що означало насамперед монополію власника авторського права на використання твору [11, с. 64—65]. Уперше на законодавчому рівні правова охорона поширювалася на твори, опубліковані анонімно або під псевдонімом (ст. 17). Встановлювалися також права автора на ім'я, на недоторканність твору, на відклик твору та виключне право на переклад (ст. 19, 20, 33, 68). Виключне право перекладу, зокрема, зберігалося за автором упродовж 10 років від моменту публікації оригіналу, за умови надрукування перекладу протягом 5 років (ч. 2 ст. 33).

Вибір псевдоніма *З. Клиновецька* цілком відповідав тодішній практиці Дубровського, який часто підписувався криптонімами (В. Дик-ий, В. Дикий, В. Д-кий, В. Диканський, В. Ди-кий тощо). Публікація під жіночим псевдонімом (ймовірно, дівочим прізвиськом його тещі) здатна була виконувати функцію захисту від цензури, адже кулінарна книга, що містила заклик до «націоналізації життя», могла бути розцінена владою як політична провокація. Закон «Про авторське право» 1911 року (§ 4) прямо передбачав правовий захист анонімних і псевдонімних творів, що давало авторові додаткову юридичну безпеку.

Датою своєї появи книжка «Страви й напитки на Україні» логічно вписується у творчу еволюцію Дубровського між його лексикографічним дебютом — «Українсько-російським словником» (1909) [12] — та «Московсько-українською фразеологією» (1917) [25]. В обох випадках він постає як редактор-націоналіст, просвітитель і нормувальник української мови, що прагнув формувати культурний код повсякдення через мову, побут і видавничу практику. У цьому контексті кулінарна книжка є не просто збірником рецептів — це мовно-культурний інструмент українізації побуту, що цілком узгоджується з його програмними висловами про «націоналізацію життя» та «підвалину мови».

Популяризація українських національних традицій разом з активним введенням до лексики масового споживача питомої української кулінарної термінології, прагнення зберегти автентичність мови й культурного контексту — вже тільки це могло стати підставою для політичних репресій. Але кулінарна книжка Дубровського була ще й ідеологічно небезпечною для влади того часу, адже пропагувала відкритий націоналізм. Як зазначено в передмові до неї, «про потребу цієї книги не доводиться багато говорити... одно з завдань українців нашого часу єсть націоналізування свого життя...» [26, с. 2]. Завдяки публікації під псевдонімом *З. Клиновецька* Дубровський зумів обійти суворі цензурні обмеження та уникнути переслідувань. А позаяк «правова охорона поширювалася на твори, опубліковані анонімно або під псевдонімом» [11, с. 65], «Страви й напитки на Україні» були перевидані в 1913 та 1918 рр.

Особливе значення мала і вказівка місця видання — «Київ—Львів». У той час частина України перебувала під контролем Російської імперії, а частина — значно ліберальнішої Австро-Угорщини. Така ж подвійна формула створювала правову й політичну амортизацію для книжки, полегшуючи її розповсюдження та зменшуючи ризики цензури й репресій.

Отже, сукупність видавничих, текстових, графічних, мовностилістичних та юридичних ознак переконливо свідчить, що упорядником і фактичним автором книжки «Страви й напитки на Україні» (1911) є Віктор Григорович Дубровський, який із міркувань безпеки та видавничої стратегії використав псевдонім *З. Клиновецька*. Це відкриття дає змогу не лише уточни-

ти бібліографічні дані про перше видання (1911, а не 1913 р.), а й відновити цілісну картину творчої еволюції Дубровського — від лексикографа й мовного редактора до автора першої модерної української кулінарної книжки.

Необхідно зазначити суттєву помилку в розшифруванні псевдоніма, яка вкралася до випускних даних репринтного видання «Страви й напипки на Україні» 1991 р. і звітти поширилася на публіцистичні й академічні наукові джерела: тут зазначено, що авторкою кулінарного збірника є *Зіновія Клиновецька*. Проте в першоджерелах відсутні будь-які підтвердження або офіційні відомості щодо псевдоніма З. Клиновецька. У жодному із трьох видань «Страви й напипки на Україні» ані у вихідних, ані у випускних даних не зазначається повне ім'я авторки. Можна лише припускати, що *Клиновецька* могло бути дівочим прізвиськом теці Віктора Дубровського, яка, ймовірно, консультувала його щодо кулінарних рецептів. Про це знову-таки довідуємося від Наталії Чапленко, яка передає слова Ізидори Борисової: «...автором її був Борис Дубровський, який зібрав і видав куховарські приписи своєї теці...» [55, с. 5].

Також достеменно невідомо, чи під псевдонімом З. Клиновецька часом не ховалася, наприклад, Зінаїда Клиновецька. Отже, атрибутивно правильним є подальше використання форми псевдоніма З. Клиновецька без спроби його розшифрування як *Зіновія Клиновецька*.

Встановлення точної дати виходу першого видання книжки. Точна дата першого видання кулінарної книжки З. Клиновецької «Страви й напипки на Україні» тривалий час залишалася спірною. У бібліографічних довідниках і наукових публікаціях її вказували по-різному, найчастіше 1913 рік, — через відсутність дати на титульному аркуші книжки та брак прямих видавничих свідчень.

Завдяки проведеному джерелознавчому дослідженню вдалося встановити точну дату виходу першого видання — 1911 рік, з уточненням часових меж між 20 березня і 19 червня 1911 р. Це датування ґрунтується на комплексному аналізі рекламних оголошень у газеті «Рада», що була основним українським щоденником у Києві початку ХХ ст., та на текстологічних ознаках самого видання.

У підшивці газети «Рада» за 1911 р. виявлено 27 рекламних оголошень щодо виданої книжки З. Клиновецької «Страви й напипки на Україні». Перше з них надруковано 19 червня 1911 р. у № 138; далі, протягом червня—грудня 1911 р., реклама повторювалася в номерах 142, 147, 152, 158, 160, 163, 166, 167, 169, 175, 177, 180, 185, 188, 191, 194, 197, 198, 207, 221, 237, 252, 279 та ін. [42].

Усі оголошення містили типовий рекламний текст, що підтверджує факт активного продажу книжки вже з червня 1911 р.:

«Нова книжка “Страви й напипки на Україні” склала З. Клиновецька. Зміст: 1) Борщі та юшки. 2) До борщів та юшок. 3) Смажена (печиво).

4) Риба. 5) Підлеви. 6) Городина. 7) Страви з борошна, сирі то-що. 8) Каші та бабки. 9) Солодкі страви. 10) Запаси. 11) Закуси. 12) Напитки. 13) Хліб, булки, пиріжки. 14) Паски. 15) Солодке тісто. 16) Повидла, варення, цукерки. Всього 1000 порад і рецептів. Ціна 90 коп., на кращому папері 1 карб. 30 коп. Умови продажу: хто виписує з складу 3 примірники — тому пересилка дурно; 5 прим. — 10 % знижки; 10 прим. — 11-й примірник безкоштовно. Для книгарень: при виписці до 100 примірників — знижка 33½ %, від 100 пр. — 40 %, від 400 пр. — 50 %. Адреса складу: Київ, почт. ящ. № 235 для З.К. Продається у Києві: кн. Маг. Череповського, Фундуклеїв. 4, і по всіх укр. Книгарнях» [38, с. 1].

Цей рекламний текст не лише засвідчує наявність книжки у продажу вже в червні 1911 р., але й надає детальні бібліографічні характеристики — обсяг, тематику, умови розповсюдження, ціну, а також контактні дані видавця.

Наступні рекламні публікації зафіксовано в 1913 р. — чотири оголошення (№ 41, 42, 46, 52), — де вжито формулювання, характерне для перевидання, з уточненими умовами продажу [43]. Остання відома згадка про книжку у пресі датована 16 січня 1918 р. («Нова Рада». 1918. № 11), що свідчить про третє перевидання кулінарного збірника [39].

Рекламне оголошення про друге видання книжки, опубліковане в «Раді» (1913. № 41), підтверджує факт її перевидання в 1913 р., оскільки збережено попередню структуру опису, але оновлено рекламні формули: «Українська куховарська книга під назвою “Страви й напитки на Україні”. Склала З. Клиновецька. Біля 200 сторінок!!! 11 аркушів друку великого формату! 16 розділів. 1000 рецептів виключно українських страв і напитоків — старосвітських, сучасних, народніх і шляхетських. Сила порад, як варити варенуху, запіканку, робити спотикач, тертуху, кантабас, травняк, усякі настоянки, наливки і таке інше. А ще більше порад, як варити борщі та юшки, робити підлеви, смажити усякі страви: з м'яса, риби, сиру тощо; як готувать закуски, варити варення, повидла, пекти паски, булки, хліб, робить цукерки, всілякі лагомини і т. ін.!! 1000 порад і рецептів!! Ціна 90 коп., а на кращому папері — 1 карб. 30 коп. Продається ця книга по всіх українських книгарнях. Кожна українська господиня повинна придбати цю книгу і розповсюджувати національні страви!» [53, с. 1].

Порівняння обох рекламних текстів засвідчує сталість композиції, стилю і навіть пунктуації, але у версії 1913 р. зроблено агітаційний акцент на національно-просвітницькому значенні видання, що вписується в соціокультурний контекст початку визвольних змагань.

Щодо третього видання «Страв й напитоків на Україні», то оголошення про його продаж (імовірно, не без ініціативи автора) неодноразово публікував щомісячний критико-бібліографічний часопис «Книгарь»: саме тут з 1917 по 1920 р. працював як рецензент та критичний оглядач сам Віктор Ду-

бровський, а також його дружина Ніна Дубровська-Трикулевська. Зокрема, рекламні оголошення з'являлися в лютому (ч. 6) та березні (ч. 7) 1918 р. [48; 49]. Таким чином, працюючи у «Книгарі», В. Дубровський поєднував редакційно-критичну роботу з просуванням власних публікацій, що загалом ілюструє тісний зв'язок українських авторів із видавничим середовищем Києва початку ХХ ст.

Підсумовуючи результати аналізу рекламних матеріалів, можна з повною достовірністю реконструювати хронологію друку книги:

- перше видання — Київ, Друкарня 1-ої Київської Друкарської Спілки, між 20 березня і 19 червня 1911 р., за даними газети «Рада» [42];
- друге видання — 1913 р., підтверджене чотирма рекламними оголошеннями того ж року в газеті «Рада» [43];
- третє видання — 1918 р., за оголошеннями в «Новій Раді» та «Книгарі» [39; 48; 49].

Додатковим аргументом на користь 1911 р. як дати виходу книжки є покликання на законодавчий акт у передмові до видання: «Право перекладу лишається за впорядчицею на підставі статті 33-ої закону 20 березня (марта) 1911 року» [26]. Як уже згадувалося, 20 березня 1911 р. в Російській імперії було ухвалено Положення «Про авторське право», яке вперше юридично закріпило особисті права автора та порядок передання перекладацьких прав. Тож згадка цього закону в самому виданні свідчить, що воно було підготоване після 20 березня 1911 р., тобто після набрання Положенням чинності.

З іншого ж боку, перше рекламне оголошення в газеті «Рада» з'явилося 19 червня 1911 р., а це дає підстави вважати, що до цього часу книжка вже була надрукована і надійшла у продаж. Отож за сукупністю двох фактів — юридичної згадки в тексті видання та першого газетного оголошення — дати виходу книжки можна визначити в межах від 20 березня до 9 червня 1911 р.

Додатковими достовірними джерелами для встановлення першого видання книжки є авторитетні бібліографічні покажчики та офіційні реєстри надходжень книг:

1. Д.К. Зеленин. Библиографический указатель русской этнографической литературы о внешнем быте народов России, 1700—1910 гг. (С.-Петербург, 1913) — у розділі «Хозяйственный быт» подано:

4066а З. Клиновецька, *Страви й напипки на Україні*. Київ—Львів [1911]. С. 159 [16, с. 330].

Ця згадка свідчить, що книжка була опублікована українською мовою як кулінарний довідник, а не як етнографічна розвідка, що відрізняє її від попередніх видань на схожу тематику (Чубинський, Маркевич, Левченко).

2. Книжная лѣтопись Главнаго Управленія по дѣламъ печати, № 26, 2 липня 1911 р. — у списку книг, що надійшли з 23 по 30 червня 1911 р., зазначено:

15096. Кли[м]овецька, З. *Страви й напитки на Україні*. Київ—Львів. 1911. Тип. 1-й Київ артели печ. Діла (Трьохсвятит., 5). 159+X стр. 8°. Ціна 90 к. Тираж 5000 екз. [28, с. 30].

Важливо, що через особливості складання та друку літера «н» могла помилково «перетворитися» на «м», що пояснює розбіжності в бібліографічних джерелах. Факт надходження книжки до 30 червня 1911 р. підтверджує: вона вийшла саме в червні 1911 р., що узгоджується зі згаданим рекламним оголошенням в газеті «Рада» від 19 червня 1911 р. [38, с. 1].

3. У фундаментальному бібліографічному покажчику «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 1798—1923» (Т. 1: 1798—1911. Київ, 2003. 673 с.) записано:

4442. Клиновецька З. *Страви й напитки на Україні: [Куховарська книга]*. — Львів; К. : [Друк. 1-ої Київ. Друк. Спілки], 1911. — [1], 160, VI с. — Рік вид. встановлено за: Кн. летопись. — 1911. — № 26. — BU 5126 [50].

У цьому записі бібліографи НБУВ остаточно закріпили правильну дату першого видання — 1911 рік, спираючись на джерело «Книжная лѣтопись», що робить цю атрибуцію офіційно верифікованою в межах національної бібліографії України.

Таким чином, на підставі чотирьох незалежних джерел — реєстру «Книжної лѣтописи» (1911), покажчика Д. Зеленіна (1913), газети «Рада» (пізніше «Нова Рада») за 1911—1918 рр., журналу «Книгарь» за 1918 р. і покажчика національної бібліографії НБУВ (2003) — датою першого видання книжки «Страви й напитки на Україні» слід уважати червень 1911 р. Саме це видання є першим на теренах Російської імперії кулінарним довідником українською мовою, укладеним за принципами лексикографічної систематизації, що відрізняє його від етнографічних публікацій попереднього періоду.

Обґрунтування важливості атрибуції видання. Атрибуція книжки «Страви й напитки на Україні» має не лише наукове, а й культурно-політичне та економічне значення, адже йдеться про одне з найвизначніших видань в історії української побутової літератури початку ХХ ст., що репрезентує традиції та ідентичність української гастрономічної культури.

В умовах інформаційної та культурної війни атрибуція цього видання є актом захисту української культурної спадщини від російського шовіністичного привласнення. На аукціонах держави-агресорки книжку систематично виставляють під назвою «Блюда и напитки на Украине» з неправильною датою видання (зазвичай 1913 р.) і без вказівки, що це українськомовне київське видання українського авторства.

Такі підміни — не випадкові: вони вписуються в давню традицію російського культурного колоніалізму, який намагається інкорпорувати українські твори в «російське культурне поле». Досить згадати лоти у московських букіністичних аукціонах «В Никитском» (Аукціон № 69, 27.01.2016, лот № 255) та «Литфонд» (Аукціон № 165, 04.07.2019, лот № 91), де книжка З. Клино-

вещької була представлена російською. Подібна тенденція вимагає чіткої фахової атрибуції як механізму деколонізації бібліографічного простору.

Особливий інтерес становить лот, виявлений на українському онлайн-аукціоні «Violity» (категорія «Букіністика: Кулінарія, книги з харчової промисловості»), — примірник першого видання, до речі, некоректно датований власником 1913-м роком, замість 1911-го. Лот було опубліковано 20 жовтня 2019 р. користувачем «а.п.берг», а 27 жовтня 2019 р. — продано за 2450 грн (дата звернення: 17.09.2025). Збережений примірник, хоч і без оригінальної обкладинки, має низку унікальних власницьких маркерів, що дають змогу простежити шлях книги... аж до Маньчжурії: на форзаці зафіксовано напис англійською мовою «9, Novotorgovaya str., Harbin», а до нахзацу приклеєно вирізку з шанхайської газети від 13 вересня 1937 р. з матеріалом М.Ф. Кочергінського про полірування рису на Далекому Сході та приготування українського борщу в Шанхаї [20].

Дуже схоже, що власницею примірника була українська емігрантка, яка після 1911 р. вирушила до Харбіна та, попри обмеження щодо перевезення особистих речей, узяла із собою кулінарну книжку, видану саме українською мовою. Це узгоджується з історією українського поселення в Маньчжурії, сформованого наприкінці XIX — на початку XX ст. будівничими та службовцями Китайсько-Східної залізниці. У цьому контексті кулінарне видання виступає не лише практичним порадником, що допомагав адаптувати українські страви до місцевих продуктів (зокрема в Шанхаї та Харбіні), а й важливим маркером збереження української ідентичності в умовах еміграції. Книжка «Страви й напипки на Україні» стала частиною нашого духовного фронтиру ще на початку XX ст., утверджуючи право українців на власну мову, побутові традиції та самобутню кулінарну культуру. Символічно, що через понад століття цей примірник повернувся в Україну та став предметом публічного продажу на вітчизняному аукціонному майданчику.

Нечисленні примірники «Страв й напипків на Україні», які нині циркулюють на букіністичному ринку та на аукціонах (зокрема «Дукат», «Violity», «Yegorov Rare Books», «Литфонд», «В Никитском»), належать до накладу першого видання 1911 р., хоча продавці майже повсюдно помилково датують їх 1913-м [51; 52; 21; 22; 23; 24; 19]. Це спотворення бібліографічної інформації призводить до втрати історичної достовірності та зменшення наукової цінності примірників, що особливо важливо для музейних, архівних і приватних колекцій.

Атрибуція напряму впливає на ринкову оцінку книжки. Перше видання (1911) має набагато вищу історико-культурну вартість, ніж перевидання, оскільки воно є першим українськомовним кулінарним друком у новітній історії України. На книжкових аукціонах вартість такого примірника коливається від 1600 до 40 000 грн, залежно від стану, наявності палітурки та повноти блоку [51; 52; 21; 22; 23; 24; 19].

Коректна атрибуція дає змогу:

- підвищити ціну продажу на 30—50 % завдяки підтвердженню унікального статусу видання;
- забезпечити точну каталогізацію в музейних і приватних зібраннях;
- гарантувати автентичність походження, що важливо для міжнародного антикварного обігу.

Прикладом неправильної атрибуції є опис лоту № 50 аукціону «Українська книга: старовинні та рідкісні видання, карти, графіка» (Аукціонний дім «Дукат», 2017): «50. Клиновецька З. Страви й напитки на Україні. Київ—Львів: Українська книгарня; Друк. 1-ої Київської Друкарської Спілки, [1913]. — [4] с., 160 с. X с.; 24 × 15,6 × 1,9 см. В індивідуальній складеній («мармуровий» папір, шкіра) палітурі. Орнаментально-шрифтове тиснення золотом на корінці. Тонований обріз, каптал, ляссе. Сліди реставрації. На титулі напис олівцем «Київ 1936 год Кулинария Украины 20/8, 1937 (підпис)». Книга має наукову історико-культурну цінність і становить культурний інтерес. Естимейт (передаукціонна оцінка. — *Авт.*) 600—700 [доларів], стартова ціна — 300 [доларів]. Клиновецька Зіновія. Знавець українських страв» [52, с. 68].

Якщо дату випуску видання — 1913 р. — поміщено у квадратні дужки і це дає покупцеві зрозуміти, що рік видання не зазначений безпосередньо у книжці, але його встановлено за іншими джерелами (наприклад, бібліографічними довідниками), то зазначення авторства «Клиновецька Зіновія. Знавець українських страв» є некоректним, адже на сьогодні єдиною атрибутивно правильною формою цього псевдоніма є «З. Клиновецька». Також твердження, що З. Клиновецька є знавчиною українських страв, є спірним, адже у вступному слові до видання чітко вказано про брак компетентності в упорядника щодо галузевих тонкощів: «Як перша спроба в своїй галузі, книжка, звичайно, не без хиб, хоч покладено на неї чимало щирої праці... Тому впорядчиця щиро прохає всіх, хто забажав би зробити яку увагу до цього видання або подати який новий рецепт — надсилати листи по адресі: Київ, Безаківська, 8 «Українська книгарня». Кожна, навіть найдрібніша, увага чи порада стане у великій пригоді для більшого і повнішого видання» [1].

Жоден із відомих аукціонних лотів (у «Дукат», «Violity», «Yegorov Rare Books», «Литфонд», «В Никитском») не має оригінальної обкладинки в характерному стилі 1911 і 1913 р. із синім орнаментом, що ускладнює візуальну ідентифікацію, а тому наукова атрибуція за внутрішніми та типографічними ознаками стає єдиним достовірним критерієм визначення першого видання [51; 52; 21; 22; 23; 24; 19].

Фіксується факт, що один і той самий примірник (визначений за характерними ознаками палітурки, стану та власницьких записів) міг повторно з'являтися на різних онлайн-ових платформах — спершу в домі антиквар-

ної книги «В Никитском» (2016) [19], а згодом — в аукціонному домі «Литфонд» (2019) [24]. Це свідчить про активний вторинний обіг української культурної спадщини на російському ринку, а також про потребу у створенні єдиного реєстру відомих примірників видання із зазначенням їхнього походження.

Наукова новизна. Наукова новизна статті полягає в комплексній атрибуції та науковому переосмисленні першої українськомовної кулінарної книжки «Страви й напитки на Україні», виданої на теренах Російської імперії в умовах системного мовного утиску початку ХХ ст. На підставі текстологічного, лінгвостилістичного, матеріально-книгознавчого та правового аналізу вперше обґрунтовано авторство Віктора Григоровича Дубровського, який діяв під псевдонімом З. Клиновецька, а також уточнено дату першого видання книжки — 1911 р., що спростовує усталене в науковому обігу датування 1913 р., точно встановлено хронологію трьох прижиттєвих видань (1911, 1913, 1918) та окреслено їхнє місце в контексті імперської мовної політики після формального послаблення дії Емського указу. Показано, що видання є не побутовим зібранням рецептів, а свідомим національно-культурним проектом, заснованим на систематизації етнографічних джерел ХІХ — початку ХХ ст. (Маркевич, Левченко, Чубинський, Вовк, Гнатюк, Сумцов) і лексикографічному принципі упорядкування, характерному для наукової праці самого Дубровського. Вперше обґрунтовано значення цього видання як акту мовного й культурного спротиву, що актуалізує українську кулінарну традицію як складову національної ідентичності, а також спростовує сучасні спроби імперського привласнення книги в російському букіністичному та науковому дискурсі. Доведено, що кулінарний текст виконує не лише побутову, а й нормотворчу лексикографічну функцію, слугуючи інструментом українізації повсякденного життя та націоналізації побуту. Уперше кулінарне видання розглянуто в контексті деколонізації бібліографічного простору, з акцентом на роль псевдоніма, протицензурних стратегій та авторського права у формуванні українського книжкового репертуару, що розширює методологічні межі сучасного книгознавства, бібліографії та історії видавничої справи.

Висновки. Атрибуція кулінарної книжки «Страви й напитки на Україні» мала на меті уточнити й науково обґрунтувати ключові факти, пов'язані з історією її створення, видання та побутування в українській і зарубіжній культурі. На підставі текстологічного та лінгвостилістичного аналізу, архівно-бібліографічних джерел, історико-правового тлумачення та порівняння матеріальних ознак примірників отримано такі результати:

1. Уточнено і доведено хронологію видань книжки: перше видання з'явилося навесні 1911 р., друге видання — 1913, третє — 1918 р.

2. Встановлено справжнє авторство книжки. На підставі лексичних, стилістичних і редакторських збігів з іншими працями, покликань у

38 словнику Н. Чапленко (1980), а також юридичного коментаря в передмові до аналізованої книжки доведено, що під псевдонімом *З. Клиновецька* виступав Віктор Григорович Дубровський (1876 — після 1943?) — український лексикограф, редактор, перекладач, згодом репресований радянською владою. Псевдонім був вимушеним захисним механізмом в умовах російської цензури та лінгвоциду початку ХХ ст.

3. Визначено місце твору в історії української кулінарної літератури.

4. Виявлено системні спотворення бібліографічної інформації.

5. Сформульовано практичні критерії атрибуції. Науково доведено, що достовірне визначення видання можливе за:

- типографічними позначками титульного аркуша;
- характером художнього оздоблення обкладинки;
- текстологічним, лексико-семантичним і контент-аналізом;
- поліграфічними параметрами.

Ці критерії спростовують спекулятивні датування та забезпечують стабільність науково-бібліографічного опису.

6. Запропоновано нове бачення книжки «Страви й напитки на Україні» як елемента деколонізації бібліографічного простору. Її атрибуція — це не лише академічна процедура, а інструмент опору російському культурному привласненню: адже на ринку РФ видання систематично подається як російське, з русифікованою назвою і фальшивою датою. Уточнення авторства та хронології повертає книжці її реальний культурний контекст — український, а також захищає її від подальших маніпуляцій у шовіністичній системі інкорпорації української спадщини.

7. Встановлено вплив атрибуції на ринкову вартість видання та музейну практику.

8. Узагальнено значення дослідження для історії української культури. Повернення авторства Віктору Дубровському та точне датування першого видання (1911) відновлюють історичну справедливість і дають змогу:

- по-новому реконструювати історію української кулінарної літератури;
- розширити уявлення про участь інтелігенції в культурному проєкті національного відродження;
- інтегрувати кулінарну літературу в поле досліджень етнології, соціології побуту, гендерної історії, лексикографії та історії видавничої справи.

Отже, атрибуція книжки *З. Клиновецької* «Страви й напитки на Україні» є надзвичайно важливою за своїми наслідками, які можна розглядати в кількох аспектах. Це:

1) культурно-національний — протидія спробам російського присвоєння української спадщини;

2) науково-бібліографічний — відновлення достовірної історії видання;

3) економічний — обґрунтування реальної вартості на ринку антикварної книги;

4) колекційний — полегшення ідентифікації примірників і фіксація їхнього руху на аукціонах.

Усі ці чинники роблять атрибуцію не лише дослідницьким завданням, а й елементом культурної безпеки держави та збереження української матеріальної спадщини. Сьогодні, коли російська держава продовжує системно привласнювати та перекичувати українські культурні здобутки, відновлення справжнього походження та авторства цього видання перетворюється на чин опору і спосіб збереження національної пам'яті. Кожен точно атрибутований примірник — це повернена ланка нашої історії, доказ тягlosti української культурної традиції і відмова прийняти колоніальні наративи, які десятиліттями намагалися стерти українську присутність із власного культурного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакіна Т. Кулінарна література в процесах формування смаків // Сучасні літературознавчі студії. Дискурс смаку в літературі і культурі. Київ, 2012. Вип. 9. С. 9—17.
2. Борисенко В. Процеси трансформації в національній кухні українців на зламі ХХ—ХХІ століть // Народна творчість та етнологія. 2021. № 3. С. 72—81.
3. Брайченко О. Кухарські книги початку ХХ ст. як джерело дослідження гастрономічної культури українців // Українознавство. 2018. Вип. 1 (66). С. 30—41. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.1\(66\).2018.132667](https://doi.org/10.30840/2413-7065.1(66).2018.132667)
4. Брайченко О. Трансформації гастрономічної культури українців у США у другій половині ХХ — на початку ХХІ століття та її роль у збереженні етнічної ідентичності // Українознавство. 2019. № 1 (70). С. 97—109. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.1\(70\).2019.161892](https://doi.org/10.30840/2413-7065.1(70).2019.161892)
5. Винницька С.К. Практична кухня. Львів : Накладом автора; Друкарня НТШ, [1935]. 64 с.
6. Волков Ф. [Вовк Хв.]. Этнографические особенности украинского народа // Украинский народ в его прошлом и настоящем. Петроград, 1916. Т. 2. С. 455—647.
7. Гнатюк В. Народна пожива і спосіб її приправи // Матеріали до українсько-руської етнології / НТШ у Львові, Етногр. коміс. ; за ред. Хв. Вовка. Львів : 3 друк. НТШ, 1899. Т. 1. С. 96—110.
8. Гонтар Т.А. Традиционная и праздничная пища украинцев Полесья в XIX—XX вв. // Советская этнография. 1986. № 5. С. 10—13.
9. Гонтар Т.О. Народне харчування українців Карпат. Київ : Наук. думка, 1979. 127 с.
10. Горбачева М. Практична Господиня. Ч. 1 : Безмясна кухня / під ред. Г. Гануляка. Львів : Наклад вид-ва «Русалка», 1937. 96 с. ; Ч. 2 : Домашнє печиво / під ред. Г. Гануляка. Львів : Русалка, 1937. 92 с.
11. Довгань Г.В. Становлення та розвиток законодавства України про інтелектуальну власність (історико-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2008. 222 с.
12. Дубровський В.Г. Українсько-російський словник / за ред. І. Стешенка. Київ : Час, 1909. 322 с.
13. Дубровський В.Г. Українсько-російський словник. Вид. 2-ге. Київ : Час, 1914. 359 с.

14. Дубровський В. Московсько-українська фразеологія. Київ : Друкарня бувшої Київської Друкарської Спілки, 1917. 147 с.
15. Заклинська О. Нова кухня вітамінова — книжка потрібна в кожній українській хаті, на селі і в місті / зложила Осипа Заклинська. Львів : Накладом вид-ва «Русалка», 1928. 190, [2] с.
16. Зеленин Д.К. Библиографический указатель русской этнографической литературы о внешнем быте народов России, 1700—1910 гг. С.-Петербург : Тип. А.В. Орлова, 1913. XL, 733 с. (Записки Русского географического общества. По отделению этнографии ; т. 40, вып. 1).
17. Казакевич О. Гастрономічна культура України у віддзеркаленні кулінарних збірників середини XVIII — початку XX століття // Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. 2020. № 2 (26). С. 74—78. <https://doi.org/10.24061/2411-6181.2.2020.182>
18. Кисілевська О. Як добре й здорово варити: (куховарські поради міським і сільським господарям та курсисткам кулінарних курсів). Коломия : Накладом редакції часопису «Жіноча Доля», 1931. 126, [1] с.
19. Клиновецька З. Страви й напитки на України (1913) : лот № 255 // Дом антикварной книги «В Никитском» : аукціон № 69. 2016. 27 січня. URL: <https://www.vnikitskom.ru>
20. Клиновецька З. Страви й напитки на України (1913) : лот // Violity : онлайн-аукціон. 2019. 20—27 жовт. URL: [https://violity.com/...](https://violity.com/) Продавець: а.п.берг. Прим. з власницьким написом (Харбін) та газетною вирізкою (Шанхай, 1937).
21. Клиновецька З. Страви й напитки на України (1913) : лот // Violity : онлайн-аукціон. 2020. 28 квіт. — 1 трав. URL: [https://violity.com/...](https://violity.com/) Продавець: OMG. Реставрація: нова подарункова обкладинка. Ціна: 9000 грн.
22. Клиновецька З. Страви й напитки на України (1913) : лот // Violity : онлайн-аукціон. 2022. 27 лип. — 3 серп. URL: [https://violity.com/...](https://violity.com/) Продавець: мустафа. Стан: задовільний, відсутня остання сторінка змісту. Ціна: 1601 грн.
23. Клиновецька З. Страви й напитки на України (1913) // Yegorov Rare Books : антикварна книгарня. Київ, [2025]. URL: <https://egorov-rarebooks.com> Сучасна півшкіряна палітурка, золототиснення. Ціна: 28 000 грн.
24. Клиновецька З. Страви й напитки на України (б. р.) : лот № 91 // Литфонд : аукціон № 165. 2019. 4 липня. URL: <https://www.litfund.ru> Примітка: той самий примірник, що на аукціоні «В Никитском» (2016).
25. Клиновецька З. Страви й напитки на України : [куховарська книга] / З. Клиновецька [В.Г. Дубровський]. 2-ге вид. Київ ; Львів : Друкарня 1-ої Київської Друкарської Спілки, 1913. 174 с.
26. Клиновецька З. Страви й напитки на України : куховарська книга / З. Клиновецька [В.Г. Дубровський]. Київ; Львів : Друкарня 1-ої Київської Друкарської Спілки, [1911]. [4] с., 160 с. X с.
27. Клиновецька З. Страви й напитки на України : репр. вид. / післямова та коментарі Л.Ф. Артюх. Київ : Час, 1991. 216 с.
28. Книжная лѣтопись Главнаго Управленія по дѣламъ печати. № 26 (2 іюля 1911 г.). С.-Петербургъ : Типографія М-ва внутр. дѣлъ, 1911. 46 с.
29. Кузєбна В.В., Грєчуха Л.О. Текст кулінарного рецепта як лінгвовізуальний феномен // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. 2016. Вип. 25. С. 257—261.
30. Кузін В. Історія національної кухні та ідентичності українців Північної Америки : дис. ... д-ра філософії / УВУ. Мюнхен, 2024. 232 с. На правах рукопису.

31. Кухарка Руска обнимаюча школу вареня дешевыхъ, смачныхъ и здоровихъ обѣдѣвъ збрана черезъ Фльорентину и Ванду. Часть I. У Львовѣ : Накладомъ Авторокъ ; З друканѣ народнои В. Манецкого, [1894]. 2, 1, 266, 2 с. ; Приписы, Практичній, печеня тѣстъ святочныхъ... / збрани черезъ Фльорентину и Ванду. [Львів] : Друкарня В. Манецкого, [1894]. 215, X с.
32. Левицька Е. Русская пекарня або Наука як варити і печи. Коломия : Михайло Білоус, 1868.
33. Левченко М.М. Нѣсколько данныхъ о жилищѣ и пищѣ южноруссовъ // Записки Юго-Западного Отдѣла. Киев : Типография М.П. Фрица, 1874. Т. 2. С. 135—150.
34. Лучаківська Л. Домашня кухня — Або — Як Варити і Печи. Львів, 1910. 104 с.
35. Маркевич М.А. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян. История Малороссии. Москва : Университетская типография, 1864. Т. 5. С. 154—198.
36. Маркевич Н.А. Обычаи, повѣрья, кухня и напитки малороссиянъ : извлечено изъ нынѣшняго народнаго быта / составлено Николаемъ Маркевичемъ ; издалъ И. Давиденко. Киевъ : Въ типографіи И. и А. Давиденко, 1860. 171, [2] с.
37. Мовна М. Українська кулінарна книга Галичини міжвоєнного двадцятиліття: видання і постаті // Книгознавство. Пресознавство. Історія видавничої справи. 2022. № 14 (30). С. 3—36. [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2022-14\(30\)-1](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2022-14(30)-1)
38. Нова книжка «Страви й напитки на Україні» склала З. Клиновецька : [рекламне оголошення] // Рада : щоденна укр. громад.-політ., екон. і літ. газета. 1911. № 138 (19 черв.). С. 1.
39. Нова Рада : щоденна політ., екон. і літ. газета. Київ, 1918. № 11 (16 січ.).
40. Остроушко О. Часова семантика минулого в сучасному кулінарному дискурсі // Філологічні студії. 2019. Вип. 20. С. 73—86.
41. Плюта О.П. Соціальна культура у контексті методології дослідження української кухні // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2017. № 2. С. 65—69.
42. Рада : щоденна укр. громад.-політ., екон. і літ. газета / видавець Є. Чикаленко. Київ, 1911. № 1—294.
43. Рада : щоденна укр. громад.-політ., екон. і літ. газета / видавець Є. Чикаленко. Київ, 1913. № 41—52.
44. Слюзарівна П. Господарська кухня : підручник куховарського знання для українських родин. Львів : Накладом вид-ва «Рекорд», 1938. 33 с. («Рекорд» місячник: Різноманітна Бібліотека ; чис. 1 (3).
45. Сокирко О. Кулінарні тексти в козацькій Україні XVIII ст.: рецептурники Кулябок і Галаганів // Ukrainian Historical Review = Український історичний огляд. 2023. Вип. 2. С. 81—99. <https://doi.org/10.47632/2786-717X-2023-2-81-99>
46. Сумцов Н. Культурные переживания // Киевская старина. 1889. Т. 27 (окт., нояб., дек.). С. 18—51, 281—327, 582—603.
47. Сумцов Н. Хлеб в обрядах и песнях. Харьков : Тип. М. Зильберберга, 1885. 148 с.
48. Товариство «Час» у Києві: нові книги : [рекламне оголошення] // Книгарь : літопис укр. письменства. Київ, 1918. Ч. 6 (лют.). С. 362.
49. Товариство «Час» у Києві: нові книги : [рекламне оголошення] // Книгарь : літопис укр. письменства. Київ, 1918. Ч. 7 (берез.). С. 426.
50. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 1798—1923 : бібліогр. покажч. Київ, 2003. Т. 1 : 1798—1911. 673 с. (Нац. бібліогр. України).

51. Українська книга: старовинні та рідкісні видання, карти, графіка : аукціон № 3, м. Київ, 18 березня 2017 р. : [каталог] / упоряд. І. Глоба [та ін.] ; Аукціонний дім «Дукат». Київ, 2017. 164 с.
52. Українська кухня (1913) : лот // Violity : онлайн-аукціон. 2025. 18 груд. URL: <https://violity.com/...> Продавець: IvanoF. Стан: без оригін. обкл., пошкодження блоку. Ціна: 40 000 грн.
53. Українська куховарська книга під назвою «Страви і напитки на Україні» склала З. Клиновецька : [рекламне оголошення] // Рада : щоденна укр. громад.-політ., екон. і літ. газета. 1913. № 41 (19 лют.). С. 1.
54. Франко О.М. 1-ша українська загально-практична кухня / вступ. слово П. Франка. Коломия : Накладом вид-ва «Рекорд», 1929. 488 с.
55. Чапленко Н. Українські назви з куховарства й харчування: Слівник з поясненнями. Нью-Йорк : Союз Українок Америки, 1980. 117 с.
56. Чубинский П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край снаряженной Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ : материалы и изслѣдованія собранныя д.-чл. П.П. Чубинскимъ. Репр. вид. Київ : Вид-во ІМФЕ, 2011. Т. 7 : Евреи. Поляки. Племена малорусского происхождения. Малоруссы (статистика, сельскій бытъ, языкъ) / изд. подъ наблюдениемъ П.А. Гильтебрандта. 608 с.
57. Яценко С.А. Традиційна народна їжа як предмет етнографічного дослідження // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство) / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. 2006. № 32. С. 345—349.

Отримано 6 січня 2026 р.

REFERENCES

1. Bakina T. Kulinarна literatura v protsesakh formuvannia smakiv [Culinary literature in the processes of taste formation]. *Suchasni literaturoznavchi studii* [Modern literary studies]. Kyiv, 2012. Iss. 9, pp. 9—17 [In Ukrainian].
2. Borysenko V. Protsesy transformatsii v natsionalnii kukhni ukrainsiv [Transformation processes in the national cuisine of Ukrainians]. *Narodna tvorchist ta etnolohiia* [Folk art and ethnology]. 2021. No. 3, pp. 72—81 [In Ukrainian].
3. Braichenko O. Kukharski knyhy pochatku XX st. yak dzherelo doslidzhennia hastronomichnoi kultury ukrainsiv [Cookbooks of the early 20th century as a source for research on gastronomic culture of Ukrainians]. *Ukrainoznavstvo* [Ukrainian studies]. 2018. Iss. 1 (66), pp. 30—41 [In Ukrainian]. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.1\(66\).2018.132667](https://doi.org/10.30840/2413-7065.1(66).2018.132667)
4. Braichenko O. Transformatsii hastronomichnoi kultury ukrainsiv u SShA [Transformations of the gastronomic culture of Ukrainians in the USA]. *Ukrainoznavstvo* [Ukrainian studies]. 2019. No. 1 (70), pp. 97—109 [In Ukrainian]. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.1\(70\).2019.161892](https://doi.org/10.30840/2413-7065.1(70).2019.161892)
5. Vynnytska S.K. Praktychna kukhnia [Practical kitchen]. Lviv, [1935]. 64 p. [In Ukrainian].
6. Volkov F. [Vovk Khv.] Etnograficheskie osobennosti ukrainskogo naroda [Ethnographic features of the Ukrainian people] // *Ukrainskii narod v ego proshlom i nastoiashchem* [Ukrainian people in their past and present]. Petrograd, 1916. Vol. 2. Pp. 455—647 [In Russian].
7. Hnatiuk V. Narodna pozhyva i sposib yii prypravy [Folk food and the way of its preparation]. *Materialy do ukrainsko-ruskoj etnolohii* [Materials for Ukrainian-Russian ethnology] / Khv. Vovk (Ed). Lviv, 1899. Vol. 1, pp. 96—110 [In Ukrainian].

8. Gontar T.A. Traditsionnaia i prazdnichnaia pishcha ukraintsev Polesia v XIX—XX vv. [Traditional and festive food of Ukrainians of Polissya]. *Sovetskaia etnografiia* [Soviet ethnography]. 1986. No. 5, pp. 10—13 [In Russian].
9. Gontar T.O. Narodne kharchuvannia ukrainsiv Karpat [Folk nutrition of Ukrainians of the Carpathians]. Kyiv, 1979. 127 p. [In Ukrainian].
10. Horbacheva M. Praktychna Hospodynia [Practical Housewife]. Lviv, 1937. Part 1—2. [In Ukrainian].
11. Dovhan H.V. Stanovlennia ta rozvytok zakonodavstva Ukrainy pro intelektualnu vlasnist [Formation and development of Ukraine's legislation on intellectual property] (Candidate's thesis). Lviv, 2008. 222 p. [In Ukrainian].
12. Dubrovskiy V.H. Ukrainsko-rosiiskiy slovnyk [Ukrainian-Russian dictionary]. Kyiv, 1909. 322 p. [In Ukrainian].
13. Dubrovskiy V.H. Ukrainsko-rosiiskiy slovnyk [Ukrainian-Russian dictionary]. Kyiv, 1914. 359 p. [In Ukrainian].
14. Dubrovskiy V. Moskovsko-ukrainska frazeolohiia [Moscow-Ukrainian phraseology]. Kyiv, 1917. 147 p. [In Ukrainian].
15. Zaklynska O. Nova kukhnia vitaminova — knyzhka potribna v kozhdii ukrainskii khati [New vitamin kitchen — a book needed in every Ukrainian house]. Lviv, 1928. 190, [2] p. [In Ukrainian].
16. Zelenin D.K. Bibliograficheskii ukazatel russkoi etnograficheskoi literatury [Bibliographic index of Russian ethnographic literature]. S.-Peterburg, 1913. 733 p. [In Russian].
17. Kazakevych O. Hastronomichna kultura Ukrainy u viddzerkalenni kulinarnykh zbirnykiv [Gastronomic culture of Ukraine as reflected in culinary collections]. *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny* [Current issues in social sciences and history of medicine]. 2020. No. 2 (26), pp. 74—78 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.24061/2411-6181.2.2020.182>
18. Kysilevska O. Yak dobre y zdorovo varyty [How to cook well and healthy]. Kolomyia, 1931. 126, [1] p. [In Ukrainian].
19. Klynovetska Z. Stravy i napytky na Ukraini (1913) : lot No. 255 [Dishes and drinks in Ukraine (1913): lot No. 255] // Dom antikvarnoy knigi «V Nikitskom» : auction No. 69. January 27, 2016. Retrieved from: <https://www.vnikitskom.ru> [In Russian].
20. Klynovetska Z. Stravy i napytky na Ukraini (1913) : lot [Dishes and drinks in Ukraine (1913): lot] // Violity : online auction. October 20—27, 2019. Retrieved from: <https://violity.com/...> [In Ukrainian].
21. Klynovetska Z. Stravy i napytky na Ukraini (1913) : lot [Dishes and drinks in Ukraine (1913): lot] // Violity : online auction. April 28 — May 1, 2020. Retrieved from: <https://violity.com/...> [In Ukrainian].
22. Klynovetska Z. Stravy i napytky na Ukraini (1913) : lot [Dishes and drinks in Ukraine (1913): lot] // Violity : online auction. July 27 — August. 3, 2022. Retrieved from: <https://violity.com/...> [In Ukrainian].
23. Klynovetska Z. Stravy i napytky na Ukraini (1913) [Dishes and drinks in Ukraine (1913)] // Yehorov Rare Books : antique bookstore. Kyiv, [2025]. Retrieved from: <https://egorov-rarebooks.com> [In Ukrainian].
24. Klynovetska Z. Stravy i napytky na Ukraini (b. r.) : lot No. 91 [Dishes and drinks in Ukraine (n. d.): lot No. 91] // Litfond : auction No. 165. 2019. July 4, 2019. Retrieved from: <https://www.litfund.ru> [In Russian]. <https://doi.org/10.4236/jsbs.2019.93007>

25. Klynovetska Z. Stravy i napytky na Ukraini [Dishes and drinks in Ukraine]. Kyiv ; Lviv, 1913. 174 p. [In Ukrainian].
26. Klynovetska Z. Stravy i napytky na Ukraini: kukhovarska knyha [Dishes and drinks in Ukraine: a cookbook] / Z. Klynovetska [V. H. Dubrovskyi]. Kyiv; Lviv, [1911]. [4] p., 160 p. X p. [In Ukrainian].
27. Klynovetska Z. Stravy i napytky na Ukraini [Dishes and drinks in Ukraine] / afterword by L.F. Artiukh. Reprint. Kyiv, 1991. 216 p. [In Ukrainian].
28. Knizhnaia letopis Glavnago Upravleniia po delam pechati [Book Chronicle of the Main Directorate for Press Affairs]. No. 26. S.-Petersburg, 1911. 46 p. [In Russian].
29. Kuzebna V.V., Hrechuha L.O. Tekst kulinarnoho retsepta yak linhvovizualnyi fenomen [Text of a culinary recipe as a linguo-visual phenomenon]. *Naukovi zapysky MHU* [Scientific proceedings of the International Humanities University]. 2016. Iss. 25, pp. 257—261. [In Ukrainian].
30. Kuzin V. Istoriia natsionalnoi kukhni ta identychnosti ukraintsiv Pivnichnoi Ameryky [History of national cuisine and identity of North American Ukrainians] (Doktor's thesis). Munich, 2024. 232 p. [In Ukrainian].
31. Florentyna i Vanda. Kukharka Ruska obnymaiucha shkolu varenia deshevykh, smachnykh i zdorovykh obidiv [Ruthenian cook embracing the school of cooking cheap, tasty and healthy dinners]. Lviv, [1894]. [In Ukrainian].
32. Levytska E. Russkaia pekarnia abo Nauka yak varyty i pechy [Ruthenian bakery or the Science of how to cook and bake]. Kolomyia, 1868. [In Ukrainian].
33. Levchenko M.M. Neskolko dannnykh o zhilishche i pishche iuzhnorussov [Several data about the housing and food of Southern Russians]. *Zapiski Yugo-Zapadnogo Otdela* [Proceedings of the Southwestern Department]. Kyiv, 1874. Vol. 2, pp. 135—150. [In Russian].
34. Luchakivska L. Domashnia kukhnia — Abo — Yak Varyty i Pechy [Home kitchen — Or — How to Cook and Bake]. Lviv, 1910. 104 p. [In Ukrainian].
35. Markevich M.A. Obychai, poveria, kukhnia i napitki malorossiian. Istoriia Malorossii [Customs, beliefs, cuisine and drinks of the Little Russians. History of Little Russia]. Moscow, 1864. Vol. 5, pp. 154—198 [In Russian].
36. Markevich N.A. Obychai, poveria, kukhnia i napitki malorossiian [Customs, beliefs, cuisine and drinks of the Little Russians] / N. Markevich (Comp.); I. Davidenko (Publ.). Kyiv, 1860. 171, [2] p. [In Russian].
37. Movna M. Ukrainska kulinarna knyha Halychyny mizhvoiennoho dvadtsatylittia [Ukrainian culinary book of Galicia of the interwar twenty years]. *Knyhoznavstvo. Presoznavstvo. Istoriia vydavnychoi spravy* [Book studies. Press studies. History of publishing]. 2022. Iss. 14 (30), pp. 3—36. [In Ukrainian]. [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2022-14\(30\)-1](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2022-14(30)-1)
38. Nova knyzhka “Stravy i napytky na Ukraini” [New book “Dishes and drinks in Ukraine”]. *Rada*. [Rada]. 1911. No. 138, p. 1. [In Ukrainian].
39. Nova Rada : shchodenna polit., ekon. i lit. hazeta. [New Rada : daily political, economic and literary newspaper] Kyiv, 1918. No. 11. [In Ukrainian].
40. Ostroushko O. Chasova semantyka mynuloho v suchasnomu kulinarnomu dyskursi [Temporal semantics of the past in modern culinary discourse]. *Filolohichni studii* [Philological studies]. 2019. Iss. 20, pp. 73—86. [In Ukrainian].
41. Pliuta O. P. Sotsialna cultura u konteksti metodolohii doslidzhennia ukrainskoi kukhni [Social culture in the context of the methodology of research of Ukrainian cuisine]. *Visnyk NAKKKiM* [Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Management]. 2017. No. 2, pp. 65—69 [In Ukrainian].

42. Rada : shchodenna ukr. hromad.-polit., ekon. i lit. hazeta [Rada: daily Ukrainian socio-political, economic and literary newspaper]. Kyiv, 1911. No. 1—294 [In Ukrainian].
43. Rada : shchodenna ukr. hromad.-polit., ekon. i lit. hazeta. [Rada: daily Ukrainian socio-political, economic and literary newspaper]. Kyiv, 1913. No. 41—52 [In Ukrainian].
44. Sliuzarivna P. Hospodarska kukhnia [Household kitchen]. Lviv, 1938. 33 p. [In Ukrainian].
45. Sokyрко O. Kulinarни тексты в козатскій Україні XVIII ст.: retsepturnyky Kuliabok i Halahaniv [Culinary texts in Cossack Ukraine of the 18th century : Kuliabka's and Halahan's prescription]. *Ukrainian Historical Review* = *Ukrainskyi istorychnyi ohliad* [Ukrainian Historical Review]. 2023. Iss. 2, pp. 81—99 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.47632/2786-717X-2023-2-81-99>
46. Sumtsov N. Kulturnye perezhivaniia [Cultural experiences]. *Kievskaiia starina* [Old Kiev]. 1889. Vol. 27, pp. 18—51, 281—327, 582—603 [In Russian].
47. Sumtsov N. Khleb v obriadakh i pesniakh [Bread in rituals and songs]. Kharkiv, 1885. 148 p. [In Russian].
48. Tovarystvo “Chas” u Kyivi: novi knyhi [“Chas” Society in Kyiv: new books: advertising announcement]. *Knyhar : litopys ukrainskoho pysmenstva* [Book reader : chronicle of Ukrainian writing]. Kyiv, 1918. Iss. 6, p. 362 [In Ukrainian].
49. Tovarystvo “Chas” u Kyivi: novi knyhi [“Chas” Society in Kyiv: new books: advertising announcement]. *Knyhar : litopys ukrainskoho pysmenstva* [Book reader : chronicle of Ukrainian writing]. Kyiv, 1918. Iss. 7, pp. 426. [In Ukrainian].
50. Ukrainomovna knyha u fondakh NBUV, 1798—1923 [Ukrainian-language book in the collections of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine, 1798—1923]. Kyiv, 2003. Vol. 1. 673 p. [In Ukrainian].
51. Ukrainska knyha: starovynni ta ridkisni vydannia, karty, hrafika : kataloh [Ukrainian book: ancient and rare editions, maps, graphics: catalog] / I. Hloba (Comp.) [et al.] ; Ducat Auction House. Kyiv, 2017. 164 p. [In Ukrainian].
52. Ukrainska kukhnia (1913) : lot [Ukrainian cuisine (1913): lot] // Violity : online auction. December 18, 2025. Retrieved from: <https://violity.com/...> [In Ukrainian].
53. Ukrainska kukhovarska knyha “Stravy i napytky na Ukraini” [Ukrainian cookbook “Dishes and drinks in Ukraine”]. *Rada*. [Rada]. 1913. No. 41, pp. 1 [In Ukrainian].
54. Franko O. M. 1-sha ukrainska zahalno-praktychna kukhnia [1th Ukrainian general practical kitchen]. Kolomyia, 1929. 488 p. [In Ukrainian].
55. Chaplenko Nataliia. Ukrainski nazvy z kukhovarstva i kharchuvannia [Ukrainian names from cooking and nutrition]. New York, 1980. 117 p. [In Ukrainian].
56. Chubinskii P. Trudy etnograficheskoi-statisticheskoi ekspeditsii v Zapadno-Russkii krai [Works of the ethnographic-statistical expedition to the Western Russian region] / seen under the eyes of P.A. Giltebrandta. Repr. vyd. Kyiv, 2011. Vol. 7. 608 p. [In Russian].
57. Yatsenko S.A. Tradytiina narodna izha yak predmet etnohrafichnoho doslidzhennia [Traditional folk food as a subject of ethnographic research]. *Naukovi zapysky ZhDU im. I. Franka* [Scientific proceedings. Series: Philological sciences (linguistics)]. 2006. No. 32, pp. 345—349 [In Ukrainian].

Received on January 6, 2026

Nadiia Zelinska

Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-1211-1897

E-mail: nvzelinska@gmail.com

Khrystyna Astaptseva

Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-1578-5747

E-mail: krisast@ukr.net

ATTRIBUTION OF Z. KLYNOVETSKA'S COOKBOOK
"DISHES AND DRINKS IN UKRAINE" (1911, 1913, 1918)
AS METHOD OF DECOLONIZING BIBLIOGRAPHIC SPACE

Purpose of the work. The purpose of the article is the scientific attribution of the cookbook "Dishes and Drinks in Ukraine" as the first Ukrainian-language culinary work published in the Russian Empire, as well as the clarification of its true authorship, clarification of the chronology of publications and determination of its place in the national cultural heritage. The **research methodology** is based on a comprehensive interdisciplinary approach that combines textual and linguistic-stylistic analysis, bibliographic and printing comparison, archival and bibliographic method, as well as socio-historical and legal contextual analysis. The source base is made up of materials from the fonds of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine. **Scientific novelty.** Thanks to the comprehensive attribution and scientific rethinking of the book "Dishes and Drinks in Ukraine", it has been established that its author is the linguist Viktor Hryhorovych Dubrovskyi, and the chronology of three lifetime editions (1911, 1913, 1918) has been clarified. For the first time, the cookbook is considered as a tool for the nationalization of everyday life and the decolonization of the bibliographical space, which actualizes the Ukrainian culinary tradition as a component of national identity, and also refutes modern attempts at imperial appropriation of the book in Russian second-hand and scientific discourse. It is proved that the culinary text can perform not only a household, but also a norm-setting lexicographic function, serving as a tool for the Ukrainization of everyday life and the nationalization of everyday life. **Conclusions.** Thanks to the attribution of the cookbook "Dishes and Drinks in Ukraine", key facts related to the history of its creation, publication, and existence in culture have been clarified and scientifically substantiated. Based on textual and linguistic-stylistic analysis, the use of archival and bibliographic sources, historical and legal interpretation, and comparison of material features of copies, the true author of the book was identified — Viktor Hryhorovych Dubrovskyi. The conducted research gives grounds to consider "Dishes and Drinks in Ukraine" not just the first modern Ukrainian-language cookbook in the territory of sub-Russian Ukraine — it is a holistic national and cultural project, real evidence of the continuity of the Ukrainian cultural tradition and the refusal to accept colonial narratives, which in modern conditions helps to resist attempts at imperial appropriation of Ukrainian cultural achievements. In a practical sense, the attribution of authorship and clarification of the chronology of the publication ensure its correct bibliographic representation in scientific and antiquarian circulation.

Key words: Viktor Dubrovskyi, Z. Klynovetska, Ukrainian cookbook Dishes and Drinks in Ukraine, scholarly attribution of editions, history of publishing, bibliography, decolonization of cultural heritage.